

цесі «вживлення» новітніх наукових результатів у навчальний процес хочу застерегти колег від «методологічної затятості» та звернути увагу на конвенціоналізм у філософії (в тому числі і в економічній теорії), це коли при виборі відповідної теорії керуються довільним погодженням економістів, що у вітчизняній економічній науці широко розповсюджено. Підтвердженням означеного є перебільшення значимості теорії загальної рівноваги для пояснення економічної політики. Важливо остерігатися логічного позитивізму, логічного фальсифікаціонізму та методологічного анархізму, які змінюють один одного.

similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetman I

Р. Малий, Ю. Дяченко, аспіранти,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

СКЛАДНІСТЬ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Відмітною рисою розвитку суспільства на сьогодні є фінансове поглиблення економіки. На відміну від торгівлі та сфери послуг фінансовий сектор починає відігравати провідну роль у забезпеченні економічного зростання. Фінансовий капітал виконує системно утворюючу роль. Інвестиції, заощадження, кредити, цінні папери та інші фінансові ресурси пронизують усі сфери економічної діяльності, економічна природа яких змінюється, що ускладнює сам процес їх пізнання. Адекватним віддзеркаленням суперечливості впливу фінансових інструментів на економіку є поява різних фінансових теорій, що ускладнює сам процес вивчення фінансових дисциплін.

Формування фінансового посередництва супроводжується виникненням величезної кількості різного роду фінансових посередників, які змінили обличчя економіки ХХІ ст. Зазначимо, що фінансове посередництво в елементарному розумінні — це будь-яка посередницька діяльність на фінансовому ринку щодо використання вільних фінансових коштів. Всі ці процеси супроводжуються появою нових фінансових фірм (кредитних спілок, страхових, лізингових, факторингових та інших компаній), щодо причин виникнення яких економічна наука не дає однозначного трактування.

Необхідно погодитись з думкою, що кожний новий економічний інститут виникає внаслідок необхідності скорочення витрат

щодо здійснення обміну як матеріальними товарами, так і різного роду послугами. Пошук шляхів зниження означених витрат з боку суспільства веде до винайдення формальних та неформальних домовленостей, які й супроводжуються відповідними трансакційними витратами. На думку Р. Коуза виникнення нової фірми чи нового виду послуг зумовлено потребами ринкового обміну подібно до того, як появляються згустки масла в цебері з масляною. У своїй знаменитій статті «Природа фірми» (1937) він відкрив теорію трансакційних витрат, яка економістами була визнана з запізненням у 50 років і яка стала методологічною засадою розуміння не тільки фінансових послуг, а й усієї нової інституціональної концепції. При зверненні до посередника трансакційні витрати представлені затратами у вигляді сум комісійної винагороди та платежів, які повертають витрати, пов'язані з довірним управлінням. Якщо такі затрати дозволяють клієнтам фінансових посередників скорочувати трансакційні утримання, то мають для них позитивний характер.

В якості прикладу для аналізу візьмемо кредитну кооперацію, ростки якої в формі фінансової самопомоги населення виникли в Німеччині у 50-х роках XIX ст. під впливом ідей та практичної діяльності Германа Шульце-Деліча та Фрідріха Райфейзена. Значимо, що до появи кредитних кооперативів заощадження дрібних господарств «висмоктувались» комерційними банками, державними ощадними касами та використовувались на потреби держави, фабрикантів та землевласників. Суспільні трансакційні витрати були надто високими, тому дрібні власники зініціювали нову, альтернативну форму використання вільних фінансових коштів. В Україні цю функцію сьогодні виконує фінансова олігархія або різного роду трастові компанії та будівельні «шулери». Кредитні кооперативи не отримали в Україні відповідного розвитку із-за асиметрії інформації для всього населення та відсутність належної аргументації з боку наукової та політичної еліти.

Серед економістів панує думка щодо чисто ринкового підходу до формування ринку фінансових послуг, який повинен базуватись лише на вивченні співвідношення попиту та пропозиції. Така постановка питання вірна, але неповна, тобто невичерпна. Нагадаємо, що економіки з вільною конкуренцією вже давно не існує. В сучасній економіці окрім попиту і пропозиції, на ціноутворення послуг та на доходи фінансових посередників впливає ціла низка інших чинників: політичні, формальні і неформальні правила та домовленості, монополізація, адміністративний тиск тощо. Потрібен ринковий порядок дотримання економічних за-

конів та відповідна його наукова аргументація в наукових працях, підручниках та посібниках.

Вони витрати включають на збір та обробку інформації, на проведення переговорів і прийняття рішень, на контроль за дотриманням умов угоди, на юридичний захист контракту. Так, задоволення індивідуалізованої потреби в отриманні фінансових ресурсів вимагає й індивідуального підходу до її надання. Суб'єкти господарювання через взаємну узгодженість домовляються про обсяг, якість та ціну фінансової послуги, тим самим формуючи фінансовий сегмент ринку.

Суть її в тому, що говорити про фінансовий сектор послуг, аналізувати властиві йому трансакційні витрати, на наш погляд, не можна без обліку того, що він функціонує як система. У зв'язку з цим, доцільно звернутися до розуміння терміна «система», а також основних властивостей систем. По визначенню, системою є «сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, що утворюють визначену цілісність, єдність». У даному визначенні ключову роль грають слова «цілісність», «єдність». Цілісність виділяється як фундаментальна властивість систем багатьма вченими. Так, вважається, що проблема цілісності має фундаментальне значення в системному підході [1]. На думку відомих дослідників в області теорії систем І. В. Блауберга і Е. Г. Юдина, поняття цілісності займає центральне місце в понятійному апараті системних досліджень [2]. У цілому, цілісність є умовою існування системи, що знаходить висвітлення в першому законі теорії систем (законі цілісності), відповідно до якого, що терпить зміни, система зберігає свою цілісність, залишаючись тотожною самої собі [3]. Отже, цілком виправдано використовувати концепцію цілісності як методологічну основу для аналізу небанківського фінансового сектору національної економіки, як органічної складової сукупної цілісності.

Перші кредитні кооперативи з'явилися тут у 50-х роках ХІХ ст. під впливом ідей та внаслідок практичної діяльності Германа Шульце-Деліча та Фрідріха Райфейзена [4]. Як зауважує С. Н. Прокопович [5], кредитна кооперація відкрила селянам та ремісникам можливість користуватись «чужими» грошми. Видатним ідеологом і практиком кооперації в Німеччині був християнський соціаліст Фрідріх Райфейзен (1818—1888), який у 1864 році створив Гедерсдорфське кредитне товариство, яке можна вважати першим сільським кооперативом [6]. За основу Райфейзен взяв статут «народного банку» Шульце-Деліча, але вніс до нього певні зміни та доповнення. Як слушно підкреслював М. І. Туган-Бара-

новський [7], кредитний кооператив був для Райфейзена не метою, а лише засобом для досягнення вищої мети.

Нині страхування розглядають як «...одне з важливих джерел фінансування освіти, охорони здоров'я, соціальної сфери. Широкий спектр фінансових відносин соціального захисту визначали В. Базилевич, О. Василик, С. Полянський, Т. Косова, А. Солженіцин» [8]. Так, Солженіцин дає характеристику джерел фінансування соціальної сфери з огляду на ресурси домогосподарств виділяючи: «...витрати домашніх господарств на придбання платних соціальних послуг (поточне фінансування); грошові ресурси населення, розмішені на депозитах (позикові джерела); заощадження населення, розмішені в активах різних фондів (безпосереднє джерело розвитку соціальної сфери)» [9]. Нині особливого значення набуває не досліджене раніше питання розробки теоретико-методичної бази з метою врахування особливостей страхування як елемента фінансового механізму всієї системи відносин соціального захисту.

Страхування за об'єктивними теоріями визначається як об'єднання ризиків із метою «відплатного» вирівнювання. Таке тлумачення поняття страхування має як позитивні, так і негативні аспекти. Недоліками є наявність у них невідомих понять (ризиків, вирівнювання), які потребують свого роз'яснення. З іншого боку, визначення страхування за об'єктивними теоріями охоплює, крім страхування, ще й самострахування. Серед таких зарубіжних теорій особливе місце посідає трактування страхування Гебауером «як акти та заходи проти несприятливих наслідків господарсько-шкідливих і непередбачуваних подій».

Важливою ознакою усіх зарубіжних теорій є наявність у страхуванні ідеї «соціальної солідарності». В Євангельському дусі подає визначення страхування учень А. Ватера — Г. Пеш. Він розглядає страхування «як форму здійснення християнського принципу солідарності», тієї «вищої солідарності», яка «тільки й може привести до перемоги над одностороннім класовим егоїзмом двох класів» за допомогою трьох засобів: «вирівнювання інтересів», «любов до вітчизни» і «релігія». І. Покровський у російській юридичній літературі вбачав в ідеї страхування «велике майбутнє, певний новий і загальний принцип нашого правопорядку в дусі суспільної солідарності». Намагаючись урахувати всі особливі ознаки, характерні зарубіжні теорії страхування, К. Г. Воблий визначає страхування «як вид господарської діяльності на основі взаємності, метою якої є покриття майбутньої потреби, викликані настанням випадкової і разом з тим статистично вимірюваної події» [10].

Зокрема на значенні страхування в окремих умовах велику увагу звертає у своїй статті О. В. Хавтур. Він відзначає, що «у ринкових умовах господарювання страхові компанії через реалізацію механізму страхування мобілізують значний страховий капітал, який є важливим джерелом інвестицій у країні й надає можливості компаніям одержати додаткові прибутки. Страхові компанії відіграють велику роль у стимулюванні господарської активності учасників ринкового середовища, яке створює конкурентне середовище, що викликає потужну психологічну мотивацію їхньої економічної діяльності» [11].

Література

1. *Афанасьев В. Г.* Моделирование как метод исследования социальных систем // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник 1982 / Гл. ред. Д. М. Гвишиани. — М.: Наука, 1982. — С. 28.
2. *Блауберг И. В., Юдин Э. Т.* Становление и сущность системного подхода. — М.: Наука, 1973. — С. 108.
3. *Моросанов И. С.* Первый и второй законы теории систем // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник 1992—1994 / Гл. ред. Д. М. Гвишиани. — М.: Эдиториал УРСС, 1996. — С. 105.
4. *Das Deutsche Genossenschaftswesen / Dr. Gunther Aschhoff, Eckart Henningsen.* — DG BANK Deutsche Genossenschaftsbank, Frankfurt am Main, 1995, p. 19—23.
5. *Прокопович С. Н.* Кооперативная организация мелкого кредита. — М.: Совет всероссийских кооперативных съездов, 1919. — С. 9.
6. *Raiffeisen 1818—1888. / Raiffeisen,* — Deutscher Raiffeisenverband e.V., Bonn, 1995, p. 4.
7. *Туган-Барановский М. И.* Социальные основы кооперации/ Предисл., ком мент.: Л. А. Булочникова и др. — М.: Экономика, 1989. (Экон. наследие). — С. 244, 230.
8. *Кичко І. І.* Страхування як елемент фінансового механізму соціального захисту // Фінанси України. — 2005. — № 4. — С. 148.
9. *Солженищин А.* Некоторые проблемы финансирования отраслей социальной сферы Российской Федерации // Федеративные отношения и региональная социально-экономическая политика. — 2004. — № 12. — С. 56—63.
10. *Хавтур О. В.* Концептуальні засади страхування // Фінанси України. — 2004. — № 2. — С. 143—144.
11. *Хавтур О. В.* Концептуальні засади страхування // Фінанси України. — 2004 р. — № 2. — С. 142.